

IN COOLIA VAN TOEN HOE HET DE RUITERTJES VERGING - 25 JAAR LATER

Machiel E. Noordeloos
Solingenstraat 12, 2804 XT Gouda

Noordeloos, M.E. 1998. 25 Years ago in Coolia: What happened to *Marasmiellus*. *Coolia* 41(4): 243-245.

Twenty-five years ago, *Marasmiellus trabutii* was discovered in the Netherlands, growing on dead leaf-sheaths of *Juncus maritimus* in a salt-marsh. The author gives an account of his experiences with this species, and the whole genus *Marasmiellus* from then on. *Marasmiellus trabutii* has been found in two other localities since then, and a new variety, var. *longisporus*, has been described from *Ammophila arenaria* in coastal dunes. In the Netherlands, three more new taxa were found, viz. *Marasmiellus pachycraspedum* (1976), *M. ornaticissimus* (1984), and *M. lateralis* (1988). An overview is given of the present knowledge on the genus *Marasmiellus* in Europe, due to the work of Antonín & Noordeloos (1993, 1997). It is stressed that a lot more can still be expected, due to the rather inconspicuous nature of most species, growing in mycologist-unfriendly habitats, and the apparently rather wide geographical distribution of many taxa.

Vijfentwintig jaar geleden, helemaal aan het begin van mijn carrière als mycoloog, was ik net, samen met Annelies Jansen en onder leiding van Kees Bas begonnen met een onderzoek naar de taailingen in Nederland in het kader van mijn studie biologie. De taailingen, opgevat in heel ruime zin, omvatten toen naast de 'echte' taailingen (*Marasmius*) ook de geslachten Ruitertje (*Marasmiellus*) en Stinktaailing (*Micromphale*).

In diezelfde tijd was op het eiland Texel een kleine taailing-achtige paddestoel ontdekt die groeide op dode bladscheden in dichte pollen Zeerus (*Juncus maritimus* L), op de grens van zout en zoet in de Mokbaai. Aangespoord door Kees Bas bestudeerde ik dit materiaal uitvoerig en schreef mijn allereerste artikel in *Coolia* onder de titel 'Een interessante vondst op Texel' (Noordeloos, 1973a). Op dat moment was nog niet geheel duidelijk welke naam de soort moest krijgen. Het ging om een Ruitertje (*Marasmiellus*) met een hoedhuid van hyfen met talrijke uitsteekseltsjes, die in de Franse literatuur 'en brosse' worden genoemd. Aanvankelijk dachten we aan een afwijkende vorm van *M. tricolor*, het Driekleurig ruitertje, maar ook de beschrijving van *M. trabutii* R. Maire (Maire, 1909) leek van toepassing. Na veel gespeur bleek later dat het materiaal goed overeenkwam met laatstgenoemde soort, die echter al eerder door Patouillard (1908) was beschreven onder de naam *Clitocybe caespitosa*. Deze ontdekking gaf aanleiding tot mijn eerste wetenschappelijke publikatie in *Persoonia* (Noordeloos, 1973b), waar ik toen erg trots op was. Ik noemde de soort toen *M. caespitosus* (Pat.) Sing. Later bleek dat die naam niet gebruikt kon worden om nomenclatorische redenen, en werd de soort omgedoopt in *M. trabutii* (Maire) Sing. De Nederlandse naam Zeerusruitertje ontstond pas veel later.

Nadien is er veel gebeurd. Taailingen en ruitertjes hielden mijn belangstelling, ook al werd dit lange tijd overschaduwd door mijn werk aan de satijnzwammen. In 1983 publiceerde ik in *Coolia* een overzicht van de ruitertjes in Nederland en later ook in het derde deel van de *Flora Agaricina Neerlandica* (Noordeloos, 1983, resp. 1995). Een ontmoeting met de

Tsjechische mycoloog Antonín resulteerde in een hechte samenwerking, die leidde tot een grondige revisie van alle soorten ruitertjes die in Europa voorkomen. (Antonín & Noordeloos, 1993, 1997).

Ruitertjes zijn in staat om onder voor paddestoelen tamelijk extreme omstandigheden te groeien. Zo komen ze voor op plaatsen die sterk aan wisselingen van vochtgehalte (uitdroging) onderhevig zijn, zoals open grazige vegetaties, steppen, en ook in zoutmoerassen. Dit zijn vaak plaatsen waar mycologen zich, ten onrechte, weinig ophouden. De vruchtlichamen zijn vaak in staat na regen weer op te leven en opnieuw sporen te produceren. We noemen dit revivescent. Het Zeerusruitertje is een goed voorbeeld hiervan. Over de verspreiding in Europa en Noord-Afrika is sindsdien veel meer bekend geworden. In Nederland kennen we het van een klein aantal plekken langs de kust (Texel, Schiermonnikoog en Goeree). Dat is op zich merkwaardig, omdat de waardplant, de Zeerus, een veel bredere verspreiding heeft. Wellicht is het feit dat het vinden van dit paddestoeltje een moeizame bezigheid is, er de oorzaak van dat we zo weinig vindplaatsen kennen. Je moet goed zoeken in dichte pollen Zeerus, en eigenlijk moet je daarbij een stevige stofbril opzetten om te voorkomen dat de scherpe bladeren van de rus in je ogen prikken. Maar het kan ook best zijn dat *M. trabutii* echt zeldzaam is. Ik herinner me nog dat Annelies Jansen en ik op een dag vrijwel alle pollen Zeerus op de Kwade Hoek in Goeree hebben doorzocht, en dat we het Zeerusruitertje toch slechts in één pol aantroffen. Buiten Nederland is de soort van een klein aantal plaatsen in een groot gebied bekend. Zo kennen we hem uit Spanje en Tunesië. Else Vellinga verzamelde *M. trabutii* tijdens een vakantie in Turkije, en ikzelf vond hem afgelopen november in groten getale in een zoutmoeras in de Podelta, in de buurt van Ravenna (Italië). Waardplanten zijn niet alleen de Zeerus, *Juncus maritima*, maar ook Knopbies (*Schoenus nigricans*), de bies *Scirpus holoschoenus*, en het gras *Erinanthus ravennae*.

Een heel bijzondere ontdekking werd gedaan in 1988 door Eddy Weeda. Hij vond in de duinen bij Zandvoort enkele exemplaren van *M. trabutii* op Helm in het buitenduin, die zich van de tot dan toe bekende vondsten onderscheidde door de grote sporen (15-24,5 µm lang, tegenover 11,5-18 µm als beschreven voor *M. trabutii*). Op grond hiervan werd besloten deze vondst te beschouwen als een grootsporige variëteit, die werd gepubliceerd als *M. trabutii* var. *longisporus*, het Grootsporig zeerusruitertje (Bas & Noordeloos, 1993). Van beide zijn beschrijvingen en afbeeldingen te vinden in deel 3 van de Flora (Noordeloos, 1995).

Sinds het prille begin van mijn studie van ruitertjes, 25 jaar geleden, is er van dit geslacht veel meer bekend geworden. Zo werden in Nederland sindsdien nog drie (!) nieuwe soorten ontdekt, namelijk het Dikrandruitertje, *M. pachycraspedum*, het Pronkruitertje (*M. ornatissimus*) en het Schelpjesruitertje (*M. lateralis*). Beschrijvingen hiervan zijn in de Flora te vinden (Noordeloos, 1995). Het Dikrandruitertje is sinds de vondst van het echtpaar Tjallingii in de Slufter op Texel nooit meer teruggevonden. Recent echter ontdekte mijn Oostenrijkse vriend en hartstochtelijk amateurmycoloog Anton Hausknecht een *Marasmiellus* in Oostenrijk, die in zo veel kenmerken overeenkomt met deze soort, dat we hem samen als *Marasmiellus pachycraspedum* var. *pseudoramealis* hebben beschreven (Hausknecht & Noordeloos, 1996).

Wat het Pronkruitertje betreft, dat bleef ook lang heel eenzaam tot onze Belgische collegae deze fraaie soort ontdekten in Vlaanderen, waar hij zeer talrijk groeide op dode takken van

bramen (Verbeken & Walley, 1996). Een mooie foto hiervan is in het tweede deel van de taailingmonografie gepubliceerd (Antonín & Noordeloos, 1997). Het Schelpjesruitertje is nog altijd slechts van de typelokaliteit in Ugchelen bekend. Maar als je bedenkt dat deze soort groeit op dode stronken van de Douglasspar, dan zou hij op meer plaatsen gevonden moeten worden.

Buiten Nederland is het aantal soorten en ook vindplaatsen in de afgelopen 25 jaar sterk toegenomen. Moser (1983) vermeldt nog slechts zeven soorten uit Europa, in onze monografie is dat aantal gestegen tot 22 (Antonín & Noordeloos, 1997). Deze toename is vooral toe te schrijven aan de grote mycologische activiteit die de laatste jaren plaatsvindt in het mediterrane gebied. Zo zijn er in totaal elf nieuwe soorten en variëteiten beschreven en daarnaast zijn drie soorten ontdekt die tot nu toe alleen uit andere werelddelen bekend waren. Als je in aanmerking neemt dat de verspreiding van sommige soorten heel groot kan zijn, denk maar aan het Zeerusruitertje, dan is het heel goed mogelijk dat een aantal van deze uit Europa bekende soorten ook in Nederland te vinden is.

Het verhaal is dus nog niet ten einde. Let eens op deze vaak minuscule paddestoeltjes. Het loont de moeite. Het zou leuk zijn als ik over 15 jaar, dus 40 jaar na dato, vlak voor mijn pensioen, in Coolia een mooi vervolg kon schrijven!

Literatuur

- Antonín, V., Noordeloos, M.E. 1993. A monograph of *Marasmius*, *Collybia*, and related genera in Europe part. 1: *Marasmius*, *Setulipes*, and *Marasmiellus*. Libri botanici, vol. 8. IHW Verlag, Eching (D).
- Antonín, V., Noordeloos, M.E. 1997. A monograph of *Marasmius*, *Collybia*, and related genera in Europe part. 2: *Collybia*, *Rhodocollybia*, *Crinipellis*, *Chaetocalathus*, and additions to *Marasmiellus*. Libri botanici, vol. 17. IHW Verlag, Eching (D).
- Bas, C., Noordeloos, M.E. 1993. New taxa in *Marasmiellus*. Persoonia 15: 351-355.
- Hausknecht, T., Noordeloos, M.E. 1996. *Marasmiellus pachycraspedum* var. *pseudoramealis*, ein neues Taxon aus Mittel- und Südeuropa. Österreichische Zeitschrift für Mykologie 5: 233-236.
- Maire, R. 1909. Contribution à l'étude de la flora mycologique de la Tunisie. Bulletin Société botanique de France 56: 278-279.
- Moser, M. 1983. Die Röhrlinge und Blätterpilze. 5e Aufl. in: Gams, H., Kleine Kryptogamenflora Band IIB/2. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, New York.
- Noordeloos, M.E. 1973a. Een interessante vondst op Texel. Coolia 16: 55-58.
- Noordeloos, M.E. 1973b. *Marasmiellus caespitosus* (Pat.) Sing. in the Netherlands. Persoonia 8: 223-226.
- Noordeloos, M.E. 1983. Systematiek en verspreiding van *Marasmiellus* in Nederland. Coolia 26: 33-45.
- Noordeloos, M.E. 1995. *Marasmiellus*, pp. 121-129 in: Bas, C., Kuyper, Th.W., Noordeloos, M.E., Vellinga, E.C. (eds.), Flora Agaricina Neerlandica 3. Balkema, Rotterdam-Brookfield.
- Patouillard, N. 1909. Additions au Catalogue des Champignons de la Tunisie. Comptes rendues Congrès Sociétés savantes Paris, Section Sciences 1908: 248.
- Verbeken, A., Walley, R. 1996. *Marasmiellus ornatissimus*. Mededelingen Koninklijke Antwerpse Mycologische Kring 96: 117-118.